

Format de citation

Zachová, Jana: Rezension über: Jana Nechutová (ed.): Sangallensis Eccardus IV. / Sangallensis Ratpertus, Osudy svatohavelského kláštera, Praha: Argo, 2020, in: Český časopis historický, 2021, 1, S. 152-155, <https://recensio-stag.lorax.syslab.com/r/0207590a2a4442f48590835e939836b5>

český časopis historický

copyright

Cet article peut être téléchargé et/ou imprimé à des fins privées.
Toute autre reproduction ou représentation, intégrale ou substantielle de son contenu, doit faire l'objet d'une autorisation (§§ 44a-63a UrhG / German Copyright Act).

intervencím u Loudovy vnučky získat úplný soubor kreseb erbů rytířů Podvazkového řádu, jehož část si původně rozebrala rodina.

Kniha je pojata nejen jako erbovník, ale také coby Loudův dvojjazyčný česko-anglický pomník. Je rozčleněna do kapitol podle jednotlivých řádových suverénů (panovníků), vhodně doplněna úvodem s edičními poznámkami a především kapitolami zachycujícími život Jiřího Loudy. K. Müllerovi a M. V. Šimůnkovi se podařilo vytvořit živý obraz osudů slavného heraldika, podat výčet jeho publikací, ocenění a v závěru nabídnout rozbor jeho dlouholeté práce na soupisu rytířů Podvazkového řádu.

Vydavatelství Univerzity Palackého pak pro knihu zajistilo tři reprezentativní předmluvy, v první řadě následníka britského trůnu Charlese, prince z Walesu. Zdařilým doplňkem je i netradiční podoba desek monumentální publikace, do kterých je vložena vyjímatelná příloha, po jejímž rozložení se před očima čtenáře objeví kompletní seznam erbů všech řádových rytířů. Otočením této přílohy si navíc čtenář může zvolit jednu z celkem tří grafických variant čelních desek knihy – s hvězdou Podvazkového řádu, osobním znakem Jiřího Loudy nebo s jeho fotografií.

Můžeme jen litovat, že se z důvodu epidemie COVID 19 kniha nedočkala slavnostní prezentace, plánované na září 2020, a že se výstava ve Vlastivědném muzeu v Olomouci netěšila zasloužené pozornosti. Je však nepochybné, že kniha je více než důstojným pomníkem jedné z předních osobností české heraldiky.

Jan Županič

RATPERT / EKKEHARD IV.

Osudy svatohavelského kláštera.

(= Memoria medii aevi – Paměť středověku, sv. 28)

Přeložila a poznámkami opatřila Jana NECHUTOVÁ,

předmluva Jana Nechutová a Jan Kalivoda.

Praha, Argo 2020, 259 s., ISBN 978-80-257-3262-5

Obsahově i žánrově pestrá a zajímavá řada Memoria medii aevi nakladatelství Argo se zaměřuje na překlady nejrůznějších děl středoevropské, především latinské středověké literatury. Koncem roku 2020 se rozrostla o příspěvek do mozaiky pramenů pro evropskou historii v období zhruba mezi lety 700–1000, které už v této knižnici vyšly (např. Fredegarova kronika, Dějiny Langobardů či Dějiny světa v čase milénia Rodulfa Glabera). Nový přírůstek (svazek č. 28) s názvem *Osudy svatohavelského kláštera* přináší překlad dějepisného díla, které vzniklo přímo v klášteře sv. Havla a obsahuje vyprávění dvou svatohavelských mnichů o příznivých i nepříznivých událostech v historii kláštera, a to od jeho počátků do roku 972. Po německém překladu, který doprovází novější edice obou částí díla, tak následuje první převod do češtiny z pera Jany Nechutové.

Překlad díla, nazývaného v originále obvykle *Casus sancti Galli*, uvádějí dvě předmluvy, které se vhodně doplňují. Úvod Jana Kalivody zasazuje kroniku do historického kontextu, shrnuje přehledně dění v západní Evropě, a to po celou dobu, již se týká vyprávění kronikářů: od pozdní římské doby přes merovejskou říši Franků až k říši Karla Velikého

a působení jeho nástupců. Zvláštní pozornost věnuje území na samém východě dnešního Švýcarska, v němž byl Sankt Gallen spolu s dalšími lokalitami v blízkosti Bodamského jezera (biskupství Kostnice a klášter Reichenau) důležitým kulturním ohniskem. Kalivoda upozorňuje na významnou roli mnišského hnutí a klášterní kultury, podrobněji se zabývá i irským křesťanstvím a jeho nenahraditelným přínosem pro zachování latinské písemné kultury za tzv. karolinské renesance. Jeho studie také vysvětluje systém církevní správy v dané době, vztah královské či jiné světské moci ke kostelům, klášterům a jejich majetku a usnadňuje tak čtenářům pochopit, proč oba autoři věnují tolik pozornosti zápasu kláštera o samostatnost a získání imunity. Zatímco Kalivodova předmluva uvádí čtenáře do neklidné doby, v níž se klášter rodil a konsolidoval, následující úvodní slovo Jany Nechutové, která je autorkou nejen překladu, ale i poznámkového a dalšího doprovodného aparátu, nás seznamuje s oběma pisateli i dílem samým.

O životě mnicha Ratperta, který je autorem první a základní části kroniky, víme jen, že se mu dostalo vzdělání ve svatohavelském klášteře, že psal i hymny a básnické skladby a že zemřel na rozhraní 9. a 10. století. Své jediné prozaické dílo dovedl do r. 883. Původce druhé části vyprávění o osudech kláštera, Ekkehard, označovaný jako IV. pro odlišení od ostatních osob téhož jména spjatých se svatohavelským klášterem, začal psát asi o sto let později (přesná data opět neznáme, ale zemřel zhruba kolem roku 1060). I on je odchovancem svatohavelské klášterní školy, kde pak působil jako učitel. Vedle prozaického vyprávění o osudech kláštera je autorem řady básní, ať už vznikly jako školní cvičení, nebo byly určeny přímo svatohavelskému klášteru. Své prozaické dílo nedokončil, jeho vyprávění končí uprostřed návštěvy císaře Oty I., jeho choti Adelaidy a jejich syna Oty II. v klášteře v roce 972. Také Ekkehard líčí dobré i zlé časy kláštera s vírou ve šťastný konec, k němuž všechno jakoby směřuje.

Nechutová v předmluvě jasně prokazuje, že oba díly *Osudů* jsou žánrově zcela odlišné. Ratpert píše věcně a realisticky, vypravuje v chronologickém pořádku, který jen občas porušuje (např. královské donace pro klášter z let 860–883 jsou shrnuty v jediné zmínce a vsunuty do líčení úspěšného působení opata Hartmuta). Chronologickou osu mu dává posloupnost opatů, v centru jeho pozornosti však zůstává klášter a jeho osudy, nikoli životy opatů a život uvnitř kláštera. Své znalosti o počátcích kláštera získává Ratpert z *Životů svatých* (Kolumbána, Havla či Otmar), hagiografické motivy, které bývají ve středověké historiografii běžnou výbavou, však ve výkladu téměř nepoužívá. Zato občas čerpá z listin uložených v klášteře a do výkladu na několika místech zařazuje soupisy knih v klášterní knihovně, aby i takto doložil prosperitu kláštera. Celým jeho textem prostupuje stále se opakující konflikt, neustálý boj za samostatnost a svéprávnost kláštera, zápas, který nakonec přináší uspokojivý výsledek: imunita kláštera a jeho svoboda, hlavně svoboda zvolit si opata, byla zajištěna privilegiem císaře Karla III. Tlustého.

Ekkehardův styl i struktura textu jsou zcela jiné. I pro něj je důležitá obhajoba legitimacy kláštera a jeho svobod, neopomíjí líčení historických dějů, které přinášely klášteru dobrá i špatná léta, ale jeho zájem více poutá vnitřní život kláštera. Ekkehard příliš nedbá na historickou přesnost a dějovou posloupnost, spíše ho přitahují zajímavé příběhy spojené s obyvateli kláštera, což činí jeho vyprávění živým a zábavným. Barvitě líčení vnějších osudů

kláštera je prokládáno hagiografickými i jinými exkurzy, charakteristikami osob i anekdotickými historkami. Ekkehardův text obsahuje i řadu aluzí či přímo citací biblických nebo spojených s Benediktovou Řeholí, případně vycházejících z antických či pozdně antických autorů. Všechna tato místa jsou zaznamenána v poznámkách a přesný údaj o těchto pramenech, jejich edicích a překladech najde čtenář v oddíle Bibliografie.

Oba autoři píší v zásadě dobrou středověkou latinou, která je ovšem ovlivněna jejich jazykovým prostředím. Zatímco Ratpertův text je vcelku prostý a jasně srozumitelný, Ekkehardův vypravěčský způsob i jeho používání jazyka klade na čtenáře originálu a samozřejmě pak i na překladatele značné nároky. Ekkehard se snaží vyzdobit text podle požadavků soudobé rétoriky: občas použije verš nebo rýmovanou prózu, umně řadí slova ve větě, střídá slovesné časy ke zdůraznění dramatickosti děje. Spolu s množstvím zájmen, v nichž bývá někdy obtížné se orientovat, se tak jeho text stává ne snad přímo „temným a nesrozumitelným“, jak soudí jeden ze starších editorů, ale rozhodně ne právě jednoduchým.

Překladatelka se tedy musela (a dlužno už teď podotknout, že zdárně) vypořádat se syntaktickými problémy (participia, řetězení vedlejších vět, střídání podmětů ap.), ale také najít řešení pro zvláštnosti lexikální stránky obou textů. Oba autoři (především právě Ekkehard) používají totiž některých výrazů v jiném smyslu, než jaký známe nejen v klasické ale i ve středověké latinské tvorbě, včetně řady zcela ojedinělých slov (hapaxlegomen); občas se v textu objeví i staroněmecké či nářeční slovo nebo krátký výrok. Shrnutí překladatelských problémů a přístupu k jejich řešení věnuje Nechutová část ediční poznámky, příznačně nazvané Překladatelské nesnáze – *fortunia et infortunia* překladatele. Připojuje i konkrétní příklady slov či spojení, u nichž si zvolený překlad zasluhuje širší objasnění, neboť mají v textu zvláštní význam obtížně zachytitelný v poznámkách.

Pro vystižení charakteru jazyka a stylu obou autorů se překladatelka snaží maximálně využívat soudobé slovní zásoby, což nesporně přispívá k oživení textu; nevyhýbá se přitom ani odvážným řešením – vesměs s velmi dobrým výsledkem: příkladem budiž třeba překlad rčení uvedeného na konci překladatelské poznámky na s. 43 „Uhodit hřebík na hlavičku“ (*Clavum... fixisti*), nebo „Máš ty ale štěstí“ (kap. 93 s. 160 – *Fortunate*); „nevycválení“ (kap. 62/132 – *indisciplinati*). Jen občas zvolený výraz při četbě až zarazí, např. latinské *sodes* (*sodalīs*) překládá Nechutová slovem „kamarád“ – v případě, že se tak oslovují dva vysocí církevní hodnostáři, to působí přinejmenším zvláštně; podobně trochu z jiného jazykového okruhu je adverbium „děsně“ ve spojení „děsně ohromilo“ (*fitque... non ferenda confusio*); adjektivum „parádní“ ve spojení „parádní novinku“ (*novum... aliquid*).

Toho, že se její překlad dobře čte, dosahuje Nechutová nejen nápaditým využíváním široké slovní zásoby a vůbec soudobého jazyka oproštěného od archaizujících prvků (přechodníků např.), ale i tím, že nelpí na původních latinských syntaktických strukturách (např. rozděluje dlouhá souvětí na více jednodušších vět, nahrazuje větami participální vazby, vyhýbá se pasivním formulacím ap.). I když neztrácí kontakt s originálem, zůstává v něm zachován žánrový charakter textu a v případě Ekkeharda také určitá autorova „hravost“, živost a pestrost a leckdy i dramatickost. Několik překlepů (někdy až úsměvných: např. s. 81 ty nespolehlivější – *fidissimos*; s. 82 kapičku – *capellam*), které nezachytila korektura, na tom nemůže nic změnit. Jen na několika místech může taková chyba mást

čtenáře: buď kvůli chybné interpunkci (kap. 28/100: příjemným, hodovníkem nikdy - místo: příjemným hodovníkem, nikdy), nebo pro chybné umístění slova (kap. 93/159: venku Ruodman... odešel – místo: Purchard se venku (tj. zřejmě mimo klášter) doslechl / *Purchardus foris... audiens*). Zaráží také rozdílné jméno muže, o němž oba autoři říkají (oba v kap. 31), že žil mnoho let v izolaci – Ekkehard mu přímo říká ‚inklusus‘ – na Hoře svatého Viktora. Jmenoval se Eusebius, jak uvádí latinský originál u obou autorů. V překladu Ratpertovy části však je uveden jako Eugenius, a jelikož v poznámkách k tomu není žádný komentář (k místu se vztahují poznámky Ekkehard 116 a 117), předpokládám, že je to omyl.

Poznámky, které doplňují překlad, jednak identifikují osoby a místa a určují citáty či narážky, jednak osvětlují význam slov pomocí latinského originálu, případně upozorňují na slovní hříčky. Nechutová pro ně v této publikaci určené širšímu publiku zvolila úspornou a uživatelsky přívětivou formu: poznámky neobsahují nadbytečné údaje, jsou stručné a výstižné, umožňují čtenáři orientovat se dostatečně v osobách i místech a časových údajích, ale nejsou zahlceny odkazy na literaturu a zachovávají si dobrou přehlednost. Stejně jako u jiných svazků této ediční řady se poznámky na konci překladu hůře vyhledávají, protože každá část *Osudů* má pro poznámky své číslování.

V závěru pak se do poznámek k Ekkehardovu textu bohužel vloudila chyba, které si nevšimla konečná redakce: poznámka č. 442 zůstala v textu, ale byla zřejmě v poslední fázi vypuštěna, protože se jí týká též odkaz jako u č. 441. Výklad poznámky č. 442 totiž náleží až následujícímu textu označenému v překladu číslem 443 a stejně tak jsou i nadále o jednu posunuty poznámky až do konce textu.

Tyto drobné vady na kráse nijak neovlivňují kvalitu překladu. Jestliže je obecně hlavní snahou každého překladatele najít rovnováhu mezi věrností originálu a srozumitelností a čtivostí překladu, pak u překladů z latiny, která svým charakterem vybízí spíše k archaizujícímu a až sošnému převodu, je to úkol ještě o něco nesnadnější. O to více je třeba ocenit, že v případě *Osudů* svatohavelského kláštera se Janě Nechutové podařilo díky tvůrčímu přístupu zachytit žánrovou odlišnost i rozdíly ve stylu a jazyce obou autorů a zpřístupnit tak zajímavý text i laickým zájemcům o historii srozumitelným a čtivým způsobem.

Jana Zachová

Piotr PRANKE – Miloš ZEČEVIČ

*Medieval Trade in Central Europe, Scandinavia and the Balkans
(10th – 12th Centuries), A Comparative Study*

(= East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450–1450, Vol. 64)

Boston – Leiden, Brill 2020, 264 s., ISBN 978-90-04-38033-2.

Možno konštatovať, že stredoveký obchod predstavuje oblasť historického výskumu, ktorá nebola až tak podrobne skúmaná. Zvlášť pre stredoeurópske pomery to predstavuje problém, kde výskum naráža na absenciu relevantných prameňov hlavne pre staršie obdobie. Piotr Pranke z Toruńu a Miloš Zečević z Bydgoszci sa podujali na neľahkú úlohu ozrejmiť čitateľovi obchod v strednej Európe, v Škandinávii a na Balkáne v 10. až 12. storočí. Autori